STRATEGII SPIRITUALE ALE FILOSOFIEI GRECIEI ANTICE ÎN FILOSOFIA CA TERAPIE

Sorin SCUTELNIC

Începutul secolului XXI, la o scară globală, este determinat de un şir de tendinţe cu un caracter reconstructiv: constituirea unei noi identităţi europene şi naţionale, revalorificarea evenimentelor istorice, reconstituirea paradigmelor ştiinţifice etc. În aceste contexte, filosofia este obligată să-şi revizuie interacţiunile şi acţiunile în planul social. În avanscena preocupărilor sale se profilează teme care vizează nu doar planuri meditative, analitice asupra viitorului omenirii, propunând anumite strategii de „supravieţuire", ci apare individul captat de cotidian, cu probleme de relaţionare atât cu celălalt, cât şi cu sine însuşi. Filosofiei i se cere o doză mai accentuată de utilitate practică. Această turnură, de la structurarea unui tablou general, conceptual al lumii, la individ, a mai fost realizată prin figura lui Socrate – „Cunoaşte-te pe tine însuţi". În urma acestei re(e)voluţii, filosofia a obţinut posibilitatea constituirii unei ontologii a interiorităţii, de altfel, dezvoltată de un şir de personalităţi şi şcoli postsocratice: platonism, epicureism, cinism, scepticism, stoicism, neoplatonism şi alte mai sincretice şi exotice forme de contemplare a sinelui – misticism, gnosticism, neopythagoreism sau neoorphism.

În aceste contexte istorice, filosofia are legitimitatea şi potenţa de a reanima, ţinând cont de contextele lumii contemporane, strategii spirituale ale „grijii de sine". Aceste strategii devin metode şi tehnici în practicile de consiliere personală şi de grup, sau în terapie: autoanaliză, autodezvoltare, eliminarea blocajelor în gândire şi limbaj, revalorificarea pentru subiect a unor teme, precum libertatea, fericirea, iubirea, comunicarea şi înţelegerea celuilalt etc. Ele toate pregătesc şi ghidează subiectul pentru realizarea unei conversii interioare, o răsucire a constituţiei personalităţii. Prin terapie subiectul nu doar obţine cuantumuri de informaţii vis-a-vis de anumite probleme existenţiale sau noi modele interpretative ale problemelor sale, ci mai mult – prin terapie asistată de un practician filosof, el descoperă că „este mai mult şi mai diferit, decât se considera înainte".

În situaţia când textele filosofiei antice sunt lecturare prin prisma conversivităţii subiectului, filosofia, în metadimensiunea sa, obţine noi funcţii şi practici sociale. Redutaţi filosofi ai acestei perspective, ca Hadot P., Foucault M., Achenbach G., Marinoff L., Tudor K., Worrall M., Iftode C., Evans J., Yalom I, înaintează supoziţia că caracterul discursiv al filosofiei antice este predominant formativ, nu informativ, cum se dorea a crede [4, p.54].

Piere Hadot împarte exerciţiile spirituale în patru clase convenţionale: [3, p.24-25].

1. A învăța să citeşti

Vizorul cititorului nu trebuie să fie orientat să găsească o relație exclusiv cauzală, de sistem, căci cum sublinia Heidegger M., ordinea de sistem a fost injectată filosofiei de către istoricii moderni, în stilul ştiințific: axiome, principii, ierarhii, corelații cauzale. Sensul filosofic totuşi rămâne să fie „călăuzit şi animat de o structură şi de o ordine interioară a interogării perfect determinate" [4, p.59]. Aceasta ar presupune că jocul dialectic al dialogurilor este direct legat de viața şi individualitatea personajelor, de circumstanțele situaționale ale conversației şi, nemijlocit, este de viața cotidiană a cetății. Astfel, răspunsurile oferite, de exemplu în dialogurile platonice, pentru a determina ce este fericirea sau libertatea, nu pot fi considerate universale, citabile sau ca puncte de referință, ci ca un exercițiu paideutic, un master-class oferit unei singure individualități. Primatul atenției, deci, nu este produsul dialogului – un anumit răspuns final, ci procesul de răsucire, conversie a subiectului.

2. A învăța să mori

Moartea pentru filosofie rămâne o temă de *axis mundi*, un metamotiv dejucat *en plenum* de marea majoritate a textelor sale. Pentru greci, moartea era măsura modului de viață al omului, îndeosebi pentru cel ce se considera filosof. „Iată un adevăr statornic: oricum ar crede cineva că-şi poate rândui bine viața – fie dintr-un imbold propriu socotit bun, fie din porunca stăpânului său – el trebuie, după părerea mea, să rămână pe loc, să înfrunte orice primejdie, să nu pregete față de nimic, nici chiar față de moarte, afară numai de necinste" [3, p.25]. Prin poziția omului în fața morții se probează forța rațiunii în pofida instinctului de supraviețuire. Omul trebui să antreneze, prin meditație, conceperea continuă a prezenței morții.

Oamenii care nu au perceperea morții, sunt lipsiți de proba, chiar şi virtuală, a autocunoaşterii şi, deci, a autodezvoltării. Moartea permite o cunoaştere a ființei. Cel ce nu are moartea în atenția conştiinței sale, este un om mort. „Dacă sunteți întrebați *Ce este moartea?*, răspundeți *Adevărata moarte este ignoranța*. Câți morți printre cei vii?" [1, p.17]. Prin moarte subiectul se aduce la limita existenței sale, făcându-l de acolo să-şi privească propria-şi finitudine. Acest exercițiu îi solicită individului să gândească în formatul sub specie *aeternitatis*, problemele, dilemele şi cotidianul său. Este adevărat că „experiența morții" e cu neputință să o obții în limitele ființei, dar ființa-întru-moarte ar reprezenta starea limitrofă, un „ganglion" de supoziții, angoase, frici generice ale omului. Prin antrenamente mentale, însoțit de un sofos (înțelept), subiectul îşi dă o nouă turnură spirituală, o luciditate de a contempla *aletheia* (adevărul).

3. A învăța să dialoghezi

Filosoful nu poate deține, ca finitate, un oarecare „adevăr". El continuu suspendă ceea ce ştie şi continuu redeține printr-o multitudine de asteriscuri

anumite date, concluzii, teze sau certitudini. Un oarecare „eu ştiu" pentru un filosof ar reprezenta ignoranţa sa. În această stare de idei, nonsensuală pentru ştiinţă sau politică, filosoful este sortit să stabilească relaţii cu ceilalţi. Într-un proces de comun acord, cântărind, scrutând, se va afla ceea ce este mai mult sau mai puţin stabil într-o ordine de idei, formându-se o anumită unitate organică de a „vedea" problema subiectului; în acelaşi timp se înmoaie graniţele pentru noi poziţii interpretative. Cum susţinea Hadot P., „...o condiţie a dialogului autentic, indispensabilă în orice exerciţiu spiritual, este ca noi să ne lăsăm schimbaţi de celălalt, în punctele noastre de vedere, în atitudini şi convingeri" [3, p.75]. Arta dialogului filosofic presupune multe elemente pe care trebuie să le ia în considerare filosoful: o cunoaştere de sine profundă care să permită o luciditate în analiză „materialului discursiv"; crearea şi menţinerea unei încrederi autentice şi reciproce; captarea şi dezamorsarea automatismelor, prejudecăţilor, structurilor rigide de percepere a problemelor sale; capacitatea de a provoca conversiile şi insight-urile în subiecţii dialogului.

Dialogul, prin faptul că este viu şi nestingherit, influenţat atât de nuanţe interioare (stările afective), dar şi de cele exterioare (fonul fizic, contextele sociale, vârsta şi statutul interlocutorilor etc.), este perceput ca un segment unicat într-un lanţ continuu de pre- şi postdialog. Un dialog filosofic autentic nu poate fi reconstruit sau rejucat, un ecou care accesează la un moment dat noi deschideri perceptive asupra problemei şi noi dialoguri. Dialogul terapeutic este un dialog formativ şi continuu. Mai aproape ar fi să afirmăm că dialogul ar consta dintr-o serie de dialoguri, parţial întrerupte, combătute de inerţiile stereotipale ale cotidianului.

4. A învăţa să trăieşti

Cea mai superioară practică filosofică este faptul de a trăi prin filosofie. Prin filosofie se generează anumite strategii de existenţă gândită, raţionalizată: fie că e vorba de modele antice, precum cel stoic, pythagoreic, cinic, epicureic sau sceptic; fie modele moderne, începând cu cel a lui Spinoza şi Kant şi terminând cu cel marxist şi psihanalitic, în caz că ne referim la modele terapeutice. Un model de existenţă de obicei implică dimensiunea etică în prim-plan (o terapie întru stăpânirea pornirilor afective, pulsionale), dimensiunea logică (coerenţă în sistemele mentale), dimensiunea fizică (o formare corectă a tabloului general despre lume). Astfel, subiectul aplică anumite strategii de gândire şi conduită nemijlocit asupra vieţii sale. Nu poate fi vorba despre preluare în direct şi necondiţionat a strategiilor romano-eleniste, ci mai mult compilativă – subiectul îşi formează modelul său unic şi inedit. Puterea terapiei prin filosofie tocmai şi este „puternică" pentru că ea nu vine cu un model unic valabil pentru mai mulţi oameni sau o anumită situaţie, ci ajută subiecţii să-şi formeze singuri, inedite stiluri de gândire şi moduri de a-şi dirija conştient viaţa lor.

Referințe:

1. BAGDASAR, N., BOGDAN, V., NARLY, C. *Antologie de texte filosofice.* Chişinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1996.
2. BRES, Y. *Psihologia lui Platon*. Bucureşti: Humanitas, 2000.
3. HADOT, P. *Ce este filosofia*. Iaşi: Polirom, 1997.
4. IFTODE, Cr. *Filosofia ca mod de viață.* Piteşti: Paralela 45, 2010.